Introduktion til slægtsberettigelsen og familierne bag Elers' Kollegium

Slægtsberettigelsen

Jørgen Elers' og Anna Margrethe Wandall stiftede kollegiet, fordi de mistede deres børn ved Danmarkshistoriens hidtil værste brandkatastrofe, Operabranden i 1689. Derfor stammer de slægtsberettigede alle fra sidelinjer af hhv. familiens Elers og familien Wandall. Kollegiets denominatorer har traditionelt accepteret slægtskab, hvis man stammer fra stifternes oldeforældre.

Det er kun ganske få milde stiftelser, der overlever så længe som Elers' Kollegium har gjort det. Og selv om der i andre sammenhænge er udarbejdet legatstamtavler med flere tusinde navne på, tør jeg efterhånden med sindsro konstatere, at der ikke er – og aldrig har været – nogen anden dansk institution, der har så vidt forgrenet en efterslægt at tilgodese.

Antalsmæssigt har de slægtsberettigede alumner imidlertid udgjort et beskedent mindretal af det samlede antal alumner. Det findes endda en del eksempler på alumner, som først under - eller endog efter - alumne-tiden bliver klar over, at de kunne være kommet ind som slægtsberettigede.

Begrundelsen for slægtsberettigelsen er formentlig den enkle, at efter 1600-tallets arveregler så var udarvingerne (søskende, og fjernere slægtninge) tvangsarvinger, når afdøde ikke efterlod sig livsarvinger. Da den enevældige konge, Christian V dispenserede fra loven og gav Elers ret til at oprette testamente, blev familiens arveret ophævet og omvekslet til en ret beskeden "rentenydelsesret".

Og over en periode på 300 år, så er slægtsberettigelsen naturligvis gået i glemmebogen hos langt de fleste efterkommere. Den er trods alt kun interessant for familier, hvor man vælger en akademisk uddannelse, og hvor København er det naturlige studiested. Sker det ikke i nogle få generationer, så forsvinder erindringen om dette mærkelige privilegium.

For de. som ikke selv har oplevet stedet, kan det måske være vanskeligt at forstå, hvor magisk privilegiet er for de indviede. Det er en enestående måde at træde ind i danmarkshistorien på. Så stort og så kort kan det siges. Men endnu vigtigere er, at huset - uden de store falbelader - formår at opretholde en stemning blandt sine alumner, der direkte afspejler universitetets gamle kantate: "Hellige Flamme, styrk i din Glans, alle som kæmpe for Musernes krans." Man bliver simpelthen en flittigere – og dermed også dygtigere – akademiker af at bo der. En del af formålet med denne oversigt er fastholde kvaliteten ved at skærpe konkurrencen om pladserne på kollegiet ved at udbrede kendskabet til fortrinsretten blandt alle efterkommerne.

Men hvem er så familierne?

Jørgen Elers' far, Eggert Elers indvandrede til Skåne fra byen Burg på Fehmarn sammen med flere andre familiemedlemmer, der alle drev købmandshandel. Da Jørgen Elers tog springet over Øresund efter svenskekrigene, blev de øvrige medlemmer af familien tilbage. Der findes i Sverige og Finland et stort antal ef-terkommere efter dem, men selve slægtsnavnet uddøde i Sverige i 1937. De kun kursorisk medtaget i såvel stamtavlen på jensdatter.dk som listen over efternavne. Også den gren af familien Elers, der blev i Burg på Fehmarn, har tilsyneladende et stort antal efterkommere. Det er muligt, men aldrig undersøgt, om nogle af de danske familier, som idag bærer navnet Ehlers, stammer fra Burg og derfra er indvandret til Danmark. Der er endnu aldrig op-

taget alumner fra Elers' far side. (Nogle enkelte med efternavnet Ehlers er imidlertid slægtsberettigede på fru Elers' side.)

Om farmoren, Mette Reers familie vides kun, at hun kom fra Krempe i Holsten. Det fremgår af en ligtale over Eggert Elers. (Genoptrykt i Personalhistorisk Tidsskrift 1888, oprindelig udkommet i Lund 1668)

De optagne slægtsberettigede på Elers-siden stammer altså fra Jørgen Elers' mors familie, som er grundigt forankret i Helsingørs borgerskab og kredse omkring Københavns Universitet, deriblandt Danmarks første juridiske professor. Det er sjovt nok kun nogle få af Elers' ca. 30 mødrene fætre og kusiner, der har leveret alumner. I de sidste 200 år er der tale om descendenter af 2 personer, hhv. en kusine, Sophia Davidsdatter gift Seidelin, og en moster, Dorothea Christensdatter gift Braem. Under udarbejdelsen af oversigten over efterkommere dukkede der store efterslægter af fætteren Frederik Knopper op. Og det viste sig, at kusinen Sophia Didriksdatter og hendes mand Jørgen Seckmann også havde en anseelig efterslægt. Nogle få af dem har boet på kollegiet, men om de har kendt til deres tilknytning, er usandsynligt. Endnu mere spændende er det med kusinen gift Eisenberg; for der havner man i kredsen af Ludvig Holbergs ungdomsvennner – hans kardinalkollegium.

Går man videre til Anna Margrethe Wandalls familie, så tilhører hun den absolutte top af datidens ånds-aristokrati. Hendes bror, Hans, var teologisk professor. Hendes far og farfar var begge biskopper og det var morfaren og hans far også. Dem på fædrene side hedder begge Hans Wandall – ligesom hendes bror - og dem på mødrene side hedder begge Peder Winstrup, så man skal passe godt på ikke at forbytte dem med hinanden. Og da morfaderens mor var blevet enke, giftede hun sig i øvrigt igen med yderligere en biskop, Hans Resen. Farmoren, der troskyldigt nok kendes som Margrethe Johansdatter, var desuden moster til endnu en biskop, Hans Bagger, der giftede sig med såvel Griffenfelds søster som ærkebiskop Hans Svanes datter. Så det er gejstlighedens absolut øverste hylde.

Udover at tilhøre et åndsaristokrati var familien Wandall stor – uoverskueligt stor. Anna Margrethe selv ind¬gik i en søskendeflok på 12, men det er kun de 2 søstre gift Randulff og Schiellerup, der har nulevende af¬kom. De alumner i nyere tid, som har haft efternavnet Wandall, stammer helt overvejende fra en kusine, hvis børn foretrak deres mors efternavn fremfor farens. Men de kan også stamme fra enten fætre eller næstsøskendebørn. Og dem er der mange af. Der er formentlig 49 fætre og kusiner på fædrene side. Og i antal næstsøskendebørn når man – hvis jeg da ellers har talt rigtigt – op på 126. Som det var normalt dengang døde en stor del af dem i løbet af opvæksten, flere andre forsvinder ud i historiens tåger og nogle ved vi, ikke har efterladt sig afkom.

Hvis man vil have lidt proportioner i de tal, kan man tage udgangspunkt i et "model-samfund", hvor alle bliver gift, og alle ægtepar får 2 børn. I sådan en familiestruktur vil hvert menneske have 1 søskende, 4 fætre eller kusiner og 16 næstsøskendebørn. Så Wandall'erne er virkelig mange.

Selv om familien Wandall er stor, så er det dog ikke uden sidestykke. Et veldokumenteret eksempel på en stor efterslægt er Anna Bergishagen, der døde i Nykøbing Falster i 1729. Med sine 4 ægtemænd havde hun mindst 10 børn, 45 børnebørn og 233 oldebørn.

Ligesom Wandall-familien tilhørte borgerskabets top, så gælder det også moderens familie Winstrup'perne. Men på den side hviler der var også en skygge over familien. Anna Margrethes morfar var biskop i Lund og efter Karl Gustaf-krigene kollaborerede han helhjertet med det nye

styre, der belønnede ham med adels¬navnet: Himmelstjerne. Det har nok stødt nogen i hans gamle land. Winstrup familien er i øvrigt vidt forgrenet gennem morfarens mange søstre. Det er interessant pludselig at opdage, hvor tæt beslægtede og besvogrede mange historiske personer har været.

Familiekredsen til Jørgen Elers og Anne Margrethe Wandall rummer altså en lang række spændende personer. Henved 30 af dem, som som indgår blandt stifternes ialt 8 par oldeforældre og deres efterkommere ned til oldebørn - har eksempelvis fundet plads i Dansk Biografisk Leksikon. Deres efterkommere rummer en hel masse flere, hvoraf nogle er prominente og andre det modsatte.

Forhåbentlig får jeg en dag tid til at skrive nogle flere ind i stamtræet.

Efterkommerne

En af de store ulemper ved gloriøse forfædre er, at det er svært at leve op til deres standard. Når man sam-menligner med sig selv, så kan man blot resignere over nedgangen. Og sådan er det da også gået for langt de fleste grene af Jørgen Elers' og Anna Margrethe Wandalls familier. Men overordnet synes jeg nu, de kla¬rer det forbløffende pænt. Der er foreløbig over 30 slægtsoversigter i Biografisk Leksikon, der rummer efterkommere. Det er et forbløffende højt tal. Men når så mange tilsyneladende bliver i middelklassen eller højere, kan det til en vis grad skyldes, at de trykte kilder kun beretter om folk fra middelklassen og op. Så de øvrige forsvinder for mig.

Det er ret karakteristisk, at de fundne efterkommere optræder i klumper, typisk koncentreret om et karak-teristisk efternavn. Der er således betydelig efterslægt efter en af Anna Margrethe Wandalls grandtanter, gift med Claus Plum. Kun nogle få har dog boet på kollegiet. Så de har jo nok ikke kendt til slægtskabet. Den gren rummer sjovt nok hustruen til genealogen Johan C. L. Lengnick, der var den første dansker, som systematisk opstillede stamtavler over de fortrinsberettigede til forskellige legater. For en dels vedkommende er der endnu kun et indiciebevis for tilhørsforholdet, så der er plads til at fortsætte Lengnicks projekt.

Rigtig mange af de opregnede efternavne har aldrig før været sat i forbindelse med Elers. Det gælder vistnok Slange'rne, som er velkendte historiske personer, men som viste sig temmelig svære at få styr på. Peder Villadsen (Slange), der aldrig selv brugte efternavnet, var ligesom resten af familien biskop, og han var gift med en kusine til Anne Margrethe Wandalls mor. Hans ældste søn blev adlet med navnet Slange, og der var formentlig endnu en søn, som også brugte navnet. Den ældste af sønnerne Slange, der er kendt for sin skildring af Christian IVs levned, og som er ophavsmand til de fleste af de gode anekdoter om ham, har med sikkerhed ikke efterladt sig børn. Det interessante er imidlertid søstrene, hvoraf mindst den ene har en stor og levende efterslægt. Prominent i den gren af familien er efternavnet Blicher, herunder forfatteren, Steen Steensen Blicher, som litteraturhistorikere altid tillægger et dysfunktionelt ægteskab, men som alligevel fik 10 børn med hustruen. Seneste forsøg på at udgive en Blicher-efterslægtstavle er et værk i 2 bind!

Blandt slægtsforskere er Slange-familien i øvrigt herostratisk kendt for at være årsag til Løvenbalk-striden. Den handler om, at biskop Peder Villadsen (Slange) hævdede, at Gorm den gamle indgik blandt hans forfædre. Striden lever i bedste velgående og den kan gøre folk meget ophidsede. Slangernes tilknytning til Elers er efter min opfattelse mindst lige så spændende.

Den vigtigste enkeltårsag til, at slægtsberettigelsen går i glemme er naturligvis, når efterkommerne ikke har behov for at huske den. Elers er kun interessant for de familier, som sender deres børn på universitetet. Det er der familiegrene, som har gjort uden afbrydelse siden 1600-tal-

let. Men de er et forsvindende fåtal. Langt de fleste familiegrene breder sig ud til andre erhverv end de akademiske, og så indtræder glemslen hurtigt. Og er erindringen først tabt, så skal der meget til for at retablere den. Den socialdemokratiske finansminister C.V. Bramsnæs brugte mange penge på sin stamtavle, men opdagede ikke relationen til Elers. Og sådan er det med flere andre af de stamtavler, som jeg har haft i hånden. Generelt er det dog mit indtryk, at publicering af en stamtavle om en familie fører til en markant vækst i antallet af alumner fra den gren af familien.

Selv om langt den overvejende del af fortegnelsen over slægtsberettigede bare gentager oplysninger, som allerede kunne findes på tryk, så er der en hel del steder, hvor oplysninger er kombineret sammen på en måde, der ikke umiddelbart ville være indlysende. Antallet af slægtsberettigede, som på relativt enkelt vis kan søge oplysning er mangedoblet. Om de så vil gøre det, er en lidt anden sag.

Udover social deroute, så er der en anden væsentlig årsag, til at nogle slægtsgrene forsvinder, nemlig den bestandige formindskelse af det danske monarki. Allerede tabet af Bohus len under Christian den 4. – og dermed længe inden kollegiets stiftelse - efterlod nogle af familien uden for landets grænser og forbindelserne gik hurtigt tabt. Pastor Roluffsen i Harplinge sogn i Halland, der blev til kyrkoherda Rudolphin, er et godt eksempel. Tabet af Skåne, Halland og Blekinge ved Carl-Gustav-krigene var føleligt, for en stor del af rigets fedeste præsteembeder havde ligget på den side af Øresund. Og i et bevidst forsøg på at undertrykke samkvemmet med Danmark oprettede svenskekongen jo et universitet i Lund, så skåningene ikke havde nogen undskyldning for at studere i København. Nogle af de grene vendte dog senere tilbage til Danmark. Udover Jørgen Elers selv drejer det sig bl.a. om biskop Bagger og 1 af hans brødre. I den gruppe er der også familien Baden, som under skånske krig jublede lidt for meget over danske sejre til, at de kunne blive i Skåne efter nederlaget. De har sidenhen frekventeret kollegiet jævnligt. Ligeså gik det ved adskillelsen fra Norge (læg mærke til, at jeg ikke skriver "tabet af") og krigen i 1864. Også der blev forbindelser skåret over.

At beskrive den enorme gruppe, som efterkommerne efterhånden udgør, er i virkeligheden umuligt. De spreder sig i alle retninger. Der er såmænd også en, som tilsyneladende havner i bolt og jern på Christiansø eller Bremerholm. Men jeg vil gerne opfordre til, at man går på opdagelse blandt dem. Det er en rejse gennem vor kulturs historie, som de fleste vil finde interessant.

Hvor mange slægtsberettigede findes der?

Som det fremgår af det ovenstående, så er antallet af familiemedlemmer, som der skal holdes styr på omfattende. På Elers-siden kun de ca. 30 fætre og kusiner, for der kan jeg ikke spore næstsøskendebørnene. Wandal'erne er altså ca. 175. Og dertil kommer efterkommere af de 3 yderligere oldeforældrepar, hhv. Borchardtsen med 26 oldebørn, Winstrup med ca. 30 og Baden med 22. Og jeg kan sagtens have talt lidt for få. Det giver i runde tal 285 startpersoner, som skal føres op til nutiden.

Hvis man vil fortsætte matematikken, så bør man huske en række forhold. Det første er konsekvensen af de mange reduktioner i landets størrelse. Den første og værste var tabet af Skåne, Halland og Blekinge. Adskillelsen fra Norge, samt de 2 slesvigske krige har også haft en effekt. Det var op imod halvdelen af familierne, der forsvandt med Skånelandene. De senere reduktioner er nok ikke over 1/3. Derudover var børnedødeligheden høj, og en del af de voksne fik aldrig økonomisk mulighed for at danne par, så det var et ret beskedent antal i den første generation, der kom til at få børn. Det er nok nede omkring ¼. Men en fordobling i antallet af personer for

hver generation samt en multiplikation af det tal med befolkningsforøgelsen over perioden, som vi lavt kan sætte til 8, er nok ikke helt galt.

Mine børn, der er i den kollegiesøgende alder lige nu, tilhører generation 11 regnet fra Elers' kusine, Sophia Davidsdatter. Tager vi dem som udgangspunkt, så giver det en bestand af efterkommere (i den kollegiesøgende alder), som for tiden er 285 x 1/2 x 2/3 x 1/4 x 1.024 x 8 eller 194.560! Det er en del mere, end jeg oprindelig skønnede. Der vil dog være en meget betydelig del af dem, hvor dokumentation for slægtskabet er gået til grunde. Et andet åbenlyst forhold, som ikke indgår i regnestykket er antallet af slægtsberettigede, som får børn med en anden slægtsberettiget. Og den effekt må stige kraftigt med tiden.

De – i runde tal – 200.000 er jo så blot den yngste generation af familien. Deres forældre og bedsteforældre levet formentlig stadig, så lægger vi dem til, når vi op på at ca. 350.000 nulevende danskere er forbundne med Elers.

Nu er skønnet baseret på noget uendelig præcis matematik ud fra nogle meget elastiske forudsætninger, så det er ikke noget, man skal lægge for meget i. Det kan meget vel være såvel betydeligt større som betydeligt mindre.

Og hvis man sammenholder tallet på 285 linjer i udgangspunktet med det antal linjer, som det foreløbig er lykkedes at føre længere frem, så er der stadig plads til væsentlige forbedringer. En komplet udgave at denne fortegnelse ville altså være temmelig mange gange tykkere.

Efterskrift – beregnet på dem, der finder sig selv i kataloget

Under udarbejdelsen af denne oversigt er jeg en del gange blevet stillet spørgsmål om, hvorfor jeg har kunnet finde på at udvande mine børns og kommende børnebørns muligheder for at udnytte adgangen til Elers Kollegium. Svaret ligger i, at såvel jeg selv som de af mine nærmere slægtninge, der har været alumner, alle har været dybt taknemlige for tiden på Elers. Introduktion til slægtsberettigelsen og familierne bag Elers' Kollegium

Men det kan og bør ikke skjules, at der gennem alle kollegiets 300 år har været en stående diskussion af, om de familieberettigede beboere lever helt op til stedets standarder. Heldigvis har familien leveret en række af de største alumner, først og fremmest 1800-tallets dominerende akademiske skikkelser, brødrene Ørsted. Men i den modsatte retning trækker, at det også var en slægtsberettiget alumne, der som den allerførste - få år efter kollegiets åbning – gjorde sig så uheldigt bemærket, at han måtte smides ud. Hvis det så bare havde været ham, der lod sig besnakke af en jesuit og konverterede til katolicismen! Men hans synd var noget så banalt som vold mod portnerens kone.

Hvis vi slægtsberettigede skal være i stand til at vise, at vi fortjener fortsat at nyde godt af kollegiet, så skal vi kunne levere alumner, som er fuldt på højde med de, der kommer ind på akademisk merit. Og det kan vi nemmest, hvis vi internt skal konkurrere om pladserne. Samtidig må jeg tilføje, at min egen baggrund er den, at i min slægtsgren holdt man i slutningen af 1700-tallet op med at blive universitetsuddannede, og dermed gik berettigelsen i glemmebogen. Det var et rent tilfælde, at jeg som ung løb ind i en stamtavle, hvor det var nævnt, og siden er jeg så blevet fulgt af andre nære familiemedlemmer. Og derfor synes jeg, at andre bør have samme mulighed.

Og så er der endelig hensynet til kollegiets fremtid. En institution som Elers er afhængig af en stadig strøm af penge udefra. Ved at give kollegiet til Københavns Universitet sørgede Elers for, at hans gave blev holdt i live under det 20. århundredes inflationer, der ellers har taget livet af en lang række hæderkronede stiftelser. Men sådan er det ikke længere. Elers er nu en del af en

fond med selvstændig økonomi. Pengene skal skaffes, og ingen er nærmere til at bidrage end familien.

Hvis man som ung studerende har fundet sig selv her på listen, så bør man altså også fortælle det til sine velbjærgede forældre og gamle bedsteforældre med behørig instruks om, at **kollegiets mobile pay-nr. er 18154 (Københavns Universitets Kollegiesamvirke). I meddelelsesfeltet skriver man Elers og betalerens cpr. nr., for så er beløbet endda fradragsberettiget. Som slægtninge har vi alle en forpligtelse – kun i så fald kan vi også kræve retten.**